

JAN NOVOTNÝ

OTÁZKY OBROZENSKÝCH VZTAHŮ ČECHŮ A SLOVÁKŮ
V DOSAVADNÍ HISTORIOGRAFII

Mezi úkoly, které čekají naši marxistickou historiografii, náleží též kritické zhodnocení dosavadních prací o problematice vzájemných vztahů Čechů a Slováků v dějinách. Uvědomíme-li si, že česká a slovenská buržoasní historiografie zabývající se právě touto problematikou sloužila často vědomě bezprostředním záujmům a aspiracím nejrůznějších politických skupin, vynikne důležitost tohoto úkolu tím více. Ve starší literatuře o česko-slovenských vztazích se setkáváme nejen s jednostranným pohledem na historickou skutečnost, ale i s buržoasní nacionalismem vyhoceným mnohem více, než v pracích věnovaných otázkám jiným. Pro poměrně velký počet prací není možné bez nebezpečí povrchnosti v jedné studii zhodnotit literaturu věnovanou problematice česko-slovenských vztahů v různých obdobích historického vývoje, byť bychom vzali v úvahu jen díla závažnější. Sám se v této studii pokusím ukázat, jak historikové, literární historikové¹ a případně též někteří představitelé politického života řešili ve svých pracích problematiku *obrozenských* vztahů Čechů a Slováků.

Zájem o otázky česko-slovenských vztahů v období národního obrození byl v dosavadní historické literatuře poměrně značný. Větších syntetických prací, které by podávaly ucelený obraz této problematiky není však mnoho. Nalezne-
me však velké množství různorodých studií a článků, z nichž více než polovinu možno ihned ponechat stranou buď pro nízkou úroveň, nebo pro podřadnost problémů sledovaných v novinářské formě často jen druhořadými a také málo zasvěcenými publicisty. Teprve zbytek tvoří studie a články, které zvláště pro faktografické stránce přinášejí nové — i když zpravidla jen dílčí — poznatky o česko-slovenských vztazích v období obrození. Sám se bude zabývat především pracemi základními, při čemž z ostatních připomenu jen ty nejzávažnější.

*

V historiografii druhé poloviny 19. století nebyl zájem o problematiku česko-slovenských vztahů v obrození ještě nijak veliký. Na Slovensku vyšla

¹ Prácesmi jazykovědců se budu zabývat jen potud, pokud vyvozovali i významnější historické závěry.

počátkem 80. let obsáhla, více méně memoárová práce J. M. Hurbana „Ludovít Štúr“,² která slouží ještě dnes jako cenný pramen pro poznání slovenského národního života v letech předrevolučních a revolučních. Hurban zde otiskl množství dokumentů, z nichž některé jsou dnes již nedosažitelné. Pojetím je Hurbanovo dílo obhajobou slovenské politiky před r. 1848 i za revoluce. Pokud se Hurban dotýká i otázek česko-slovenských vztahů v této době, opírá se v podstatě o štúrovské polemiky proti *Hlasům*. Kromě některých drobných, většinou vzpomínkových článků, životopisů a pamětí, byla v tehdejších slovenských časopisech (*Sokol*, *Orol*, *Slovenské pohľady* a j.) vydána řada listů slovenských vlastenců, které si v době předbřeznové vyměnili mezi sebou i s vlastenci českými.

Podobná situace byla ve druhé polovině 19. století též v české buržoasní historiografii, kde bychom marně hledali obsáhlejší práci o česko-slovenských vztazích v obrození. Činnost štúrovců ve slovenském národním životě před r. 1848 byla vesměs hodnocena ještě pod vlivem *Hlasů* jako „rozbití“ tradičních jazykových a kulturních svazků Slováků s Čechy. Neúspěchy slovenské politiky po r. 1848 byly často přisuzovány předcházejícímu odtržení od Čechů. V předmluvě k vydání Palackého listů Kollárovi v *Časopise českého musea* r. 1879 hodnotil A. J. Vřfátko krok L. Štúra ke spisovně slovenštině zcela v duchu polemik z r. 1846: „...A při tomto tlaku nadvlády maďarské rozsvívá a ujímá se símě rozkolu v bratrském národu slovenském a vštěpuje nenávisť k literární jednotě s Čechy, až konečně neblahý zbloudilec, syn téhož kmene, okrvaviv se samovražděným roztržením odvěkého svazku jazykového mezi Čechy a Slováky, rodákům svým málem stal se hrobařem.“³ Podobně psal ve svých pamětech *Naše znovuzrození* i český buržoasní publicista Jakub Malý.⁴

Přesto se však i v českých zemích v 70. a 80. letech objevily snahy po sblížení se Slováky. Hlavními stoupenci slovakofilského hnutí byli tehdy básník Adolf Heyduk⁵ a český konservativní publicista Rudolf Pokorný.⁶ Naděje v nové sblížení se Slováky vyvolal i Hurban, který tehdy vydal svoji *Nitru* opět česky.

R. 1880 vydal R. Pokorný dnes již zapomenutý spisek *Literární shoda česko-slovenská*.⁷ Jeho programovým cílem bylo ukázat cestu k novému sblížení Čechů a Slováků. V první části se dosti podrobně zabýval polemickými boji o spisovnom slovenštinu. Snahy štúrovců hodnotil Pokorný celkem kladně. Citelně však projevil své sympatie a antipatie k jednotlivým osobnostem slo-

² Na pokračování ve *Slovenských pohľadoch* 1881—1884. Knižně ve *Spisech Jozefa Milostava Hurbana*, 4. svazky, Turč. Sv. Martin 1928—1944.

³ ČČM 1879, 379.

⁴ Malý J., *Naše znovuzrození. Přehled národního života českého za posledního půlstoletí*, Praha 1880, 73n.

⁵ Srov. básnickou sbírku *Cymbál a housle*, Praha 1876.

⁶ Mráz A., *Rudolf Pokorný a Slovensko. Zo slovenskej literárnej minulosti*, Bratislava 1953, 213—239.

⁷ *Literární shoda československá*. Podává Rudolf Pokorný. Praha 1880. S podobným programovým spisem vystoupil r. 1880 též Holeček J., *Podějme ruku Slovákům!*

venského národního života. V komentáři o Štúrovi a jeho práci *Nářečja slovenskuo* poznamenal, že „vůbec nepronikl aneb aspoň neumel vyslovit příčiny, pro které se stala slovenština řečí spisovnou a pro které jí zůstane.“⁸ Proti Štúrovi naopak více oceňoval Hodzu. Pokorný sice správně ukázal, že se „obnova češtiny na Slovensku v posledních letech nezdařila a zdařit nemohla“,⁹ ale cestu ke sblížení Čechů a Slováků viděl tradičně v jazykových ústupcích. Pro studium otázek česko-slovenských vztahů v obrození nepřináší Pokorného práce mnoho nového. Obsahuje naopak řadu omylů a nepřesností i v základních faktografických údajích.¹⁰

Větším přínosem pro studium otázek obrozených vztahů Čechů a Slováků byla tehdy vydávaná korespondence v Časopise českého musea. Od konce 70. let zde byly postupně vytištěny listy Palackého, Jungmanna, Šafaříka a Hanky Janu Kollárovi.¹¹ Tato korespondence není však zdaleka úplná a nezahrnuje všechny listy uložené dnes vo fondech Literárního archivu Národního musea v Praze.

Obrat v hodnocení štúrovské generace v české buržoasní historiografii se projevil teprve vystoupením Jaroslava Vlčka v 80. letech min. stol. I když Vlček vycházel z idealistického chápání dějinného vývoje a zastával nesprávnou koncepci „československého národa“, poctivé studium pramenů jej přivedlo k řadě správných závěrů. Ještě jako student vydal v Pokorného Československé knihovně r. 1881 svoji první a v té době pozoruhodnou práci *Literatura na Slovensku. Její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Postavil se v ní na obranu snah štúrovské generace před r. 1848 a spravedlivě ocenil dílo L. Štúra, kterého vedle Kollára a Šafaříka považoval za nejvýznamnější osobnost slovenského národního života. Zásluhou Štúrovou — jak napsal — stálo Slovensko ve čtyřicátých letech „duševně bez odporu výše než Čechy“.¹² Kromě kladného zhodnocení snah štúrovců zaujal Vlček kritický postoj k jejich mysticismu, mesianismu a hegelianství, které podle jeho mínění oslabovaly síly a schopnosti slovenských vlastenců.

Roku 1890 vyšla jedna z nejvýznamnějších Vlčkových prací věnovaných slovenskému národnímu životu, jeho *Dejiny literatury slovenskej*.¹³ V této práci se již výrazně projevil charakteristické rysy Vlčkovy metody. Literární vývoj nelíčil sám o sobě, ale na pozadí celého národně politického a kulturního vývoje slovenské společnosti. Podal zde v podstatě správné a dnes ještě v mno-

⁸ Pokorný R., c. d., 22.

⁹ Tamtéž, 35.

¹⁰ To se zvláště projevilo v další Pokorného práci *Z potulek po Slovensku I—II*, Praha 1884—1885. Zde na př. *Počátky českého básnictví obzvláště prosodie* považuje za básnickou práci Jungmannovu, vznik spisovné slovenštiny klade do r. 1846, vydávání Štúrových novin do l. 1843—1846 a j. d.

¹¹ *Dopisy Pavla Jos. Šafaříka k Janu Kollárovi*, ČČM 1873—1875, *Dopisy Františka Palackého k Janu Kollárovi*, ČČM 1879, *Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi*, ČČM 1880, *Vzájemné dopisy Václava Hanky a Jana Kollára v letech 1816—1851*, ČČM 1893.

¹² Vlček J., *Literatura na Slovensku. Její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*, Praha 1881, 94.

¹³ Vlček J., *Dejiny literatury slovenskej*, Turč. Sv. Martin 1890. Nejnověji vydáním z r. 1953 v Bratislavě, z kterého cituji.

bém platné ocenění štúrovské generace, vyzdvihl význam spisovné slovenštiny nejen pro literaturu, ale celý slovenský národní život, jehož rozvoj v předvečer r. 1848 načrtl ve výstižné zkratce. Ocenění Hostinského, Hroboně, Ormise, Dobšinského, Kalinčiaka, Botta a Sládkoviče je zde mnohem propracovanější a ucelenější než v práci předchádzající, kde přílišná kritičnost vedla Vlčka někdy k jednostranným závěrům.

Další rozpracování těchto otázek podal Vlček ve svých statích v kompendiu *Literatura česká devatenáctého století*, vydávaném od r. 1902.¹⁴ Otázek československých vztahů se Vlček v uvedených pracích dotkl často. V podstatě se mu však nepodařilo — a nebylo to ani jeho cílem — ukázat příčiny, které spojovaly Čechy a Slováky v období obrození k úzké spolupráci. Podrobně se zabýval bojem o spisovnou slovenštinu, jeho příčinu však viděl ještě převážně ve sporech jazykových a literárních. I tak je Vlčkovo dílo, zvláště po faktografické a materiálové stránce, dodnes cenným dílem i pro studium česko-slovenských styků.

Z počátku našeho století, kromě drobných a materiálově objevných článků Jozefa Škultétyho ve *Slovenských pohľadoch*, třeba alespoň krátce připomenout obsáhlou práci filologa Samo Czambela *Slováci a ich reč* z r. 1903.¹⁵ Czambel sa převážně zabýval filologickými otázkami vývoje slovenštiny a jejím vztahem k ostatním slovanským jazykům, především srbochorvatštině a polštině. Hodnotit tuto práci z těchto hledisek je proto úkolem filologů. Dotkl se však i bojů mezi štúrovci a představiteli českého národního hnutí o spisovnou slovenštinu. Po rozboru *Hlasů* poznamenal: „... nikde nenachodím vecných dôvodov; to sú tie najpriaznivejšie úkazy. Tým sami odborníci osamostatnenia spisovnej reči slovenskej svedčia, že oproti osamostatneniu spisovnej reči Slovákov hovorí sa dá síce, ale dôvodiť nie...“.¹⁶ Czambel jinak rozhodně vystupoval proti slovakofilskému hnutí v českých zemích a odmítal snahy slovenských buržoasních politiků o řešení slovenské národní otázky ve spolupráci s českou buržoasií.¹⁷

*

V letech před vypuknutím první světové války se ve slovenském buržoasním politickém láboře v souvislosti s nástupem t. zv. hlasistického směru objevily nové nálady a snahy o sblížení a spolupráci s českým národně politickým hnutím. Záhy se tyto myšlenky projeví i v tehdejší slovenské publicistice, v časopisech *Hlas*, *Slovenský obzor* a nejsilněji v kulturně-politické revui *Prúdy*. Je zákonité, že tyto snahy vedly v zápětí též k přehodnocování toho období slovenské národní minulosti, ve kterém podle tehdejších názorů došlo k narušení tradičních svazků mezi Čechy a Slováky, jejich jazykové, literární a „ná-

¹⁴ Srov. *Literatura česká devatenáctého století I*, Praha 1902, 633—647, II., Praha 1903, 232—264, III/1, Praha 1905, 391—501.

¹⁵ *Slováci a ich reč*. Napísal dr. Samo Czambel, Budapešť 1903.

¹⁶ *Tamtéž*, 197.

¹⁷ Srv. jeho polemickou práci *Minulosť, prítomnosť a budúcnosť československé národní jednoty*. Kulturní a politická studie. Přeložil R. Guller, Praha 1904.

rodní" jednoty vůbec. Projevilo se to zvláště v novém pohledu na úlohu štúrovské generace ve slovenském národním životě a v česko-slovenských vztazích.

Hlavní slovo měli nejdříve představitelé politického života. Již r. 1909 ve studii *Počiatky slovenského obrodzenia*¹⁸ upozorňoval V. Šrobár, že štúrovsko-hurbanovská linie v národním hnutí „negující“ česko-slovenskou vzájemnost neodpovídá poměrům. Slováci naopak musí postupovat v úzké spolupráci s Čechy. Roku 1910 šel Bohdan Pavlů v Prúdech dále. Pokusil se zde o přehodnocení názoru na slovenské obrození a jeho jednotlivé osobnosti. Vyzdvihl zvláště Kollára a Šafaříka jako představitele společenského pokroku, novodobého nacionalismu a demokratismu a odsoudil Štúra jako idealistu, hegelovce a buditele-nihilistu, který po sklamaní svých nadějí chtěl vehnat Slováky do náruče Ruska.¹⁹ Podobně usuzoval o Štúrově úloze ve slovenském národním životě i František Votruba, který jej obvinil z megalomanie oslabující slovenskou energii, oživující romantismus a brzdící politický, hospodářský a kulturní život Slovenska.²⁰ Hodnocení štúrovské generace, které byla v těchto a jiných člancích připisována hlavní vina na neúspěšné politice slovenské buržoasie ve druhé polovině 19. století, bylo nehistorické a nevědecké. Prostudium obrozenských vztahů Čechů a Slováků nemají proto podobné studie většího významu. V Prúdech, které r. 1914 vypsaly přímo anketu o „rozkole“ a československé otázce, se v předvečer války stále více ozývaly hlasy po vzájemnosti i jednotě Čechů a Slováků. Snahám o upevnění národně politické spolupráce našich národů nelze ovšem upírat jisté progresivní rysy. V českých zemích tomuto sblížení napomáhalo slovakofilské hnutí, které postupně měnilo svůj původní „charitativní“ charakter. Z české publicistiky tohoto směru nutno připomenout práci Karla Kálala *Češi a Slováci*,²¹ která v polobeletristické formě ukázala na přátelské styky českých a slovenských buditelů v období obrození a vyzdvihla blízkou jazykovou, kulturní a osudovou příbuznost našich národů.

Tyto nové jevy v politickém životě v předvečer první světové války se záhy projeví též v historiografii. Vedly zde k novému bádání v otázkách slovenského národního hnutí před r. 1848 za revoluce, k novému hodnocení snah štúrovské generace i k novému bádání v problematice obrozenských vztahů česko-slovenských. Přední místo zde zaujímá obsáhlá práce Heleny Turcerové *„Louis Štúr et l'idée de l'indépendance slovaque (1815—1856)“* vydaná r. 1913.²² Je první monografií zpracovanou na základě značného množství pramenného materiálu, především korespondence a soudobé publicistiky české

¹⁸ Sborník slovenskej mládeže, Budapešť a Praha 1909, 140—152.

¹⁹ P a l o, *Pokrokovosť a konservatívizmus na Slovensku*. Prúdy II, 1910—1911, 49n.

²⁰ V o t r u b a F., *Slovenská otázka a Ján Palárik*, Prúdy II. 1910—1911, 1—9, 70—74, 104—106, 163—175.

²¹ K á l a l K., *Češi a Slováci*, Praha 1921.

²² T o u r t z e r H., *Louis Štúr et l'idée de l'indépendance slovaque (1815—1856)*. Thèse pour le doctorat de l'université présentée à la faculté des lettres de l'université de Paris. Cahors—Alençon, A. Coueslant, 1913.

a slovenské. Proto po faktografické a materiálové stránce znamenala ve své době značný přínos a byla objevná.

Přes nepopíratelný přínos však celková koncepce práce H. Turcerové odpovídá přehodnocování úlohy štúrovské generace, které se tehdy projevil v publicistice politické. Rozborem úlohy L. Štúra ve slovenském národním životě se Turcerová snažila dokázat, že celá jeho činnost od poloviny čtyřicátých let nesměřovala k ničemu jinému než k „odluce“ a rozbití československé vzájemnosti. Podrobně se zabývala Štúrovými přednáškami v bratislavském Ústavu po r. 1840. Při jejich rozboru upozornila zvláště na vlivy Hegela, které považovala za jeden z hlavních ideových kořenů mesianismu štúrovské generace.²³ Ukázala dále, že myšlenky „odluky“ byly mezi štúrovskou mládeží živé již ve 30. letech. Podíl na „odluce“ připisovala Turcerová dále též stykům štúrovců s polskými emigranty, o kterých přinesla jinak nové a cenné údaje, a konečně i stykům s ruskými slavisty, zvláště Bodjanským. Na to znovu upozornila ve studii *Stykj slavjanofilov so Slovákmí a ich vplyv na odtrhnutie sa Slovákov od Čechov* v Prúdech r. 1913.²⁴

Turcerová se podrobně zabývala Štúrovými pracemi *Nárečja slovenskuo* a *Nauka reči slovenskej*. Nepopírala jejich národně buditelský význam, odsoudila však Štúrův jazykový a kmenový mysticismus, ve kterém viděla jednu z hlavních pohnutek „odluky“.²⁵ Kromě toho poukázala však i na jiné důvody: snahu po sblížení slovenských evangelíků s katolíky, zvýšený maďarisační tlak, povýšenecký vztah Čechů ke Slovákům, pýchu štúrovců na vlastní „kmenovitost“ a konečně i jejich mesianismus.²⁶ Závěr práce Turcerové vyznívá celkově k odsouzení Štúrovy úlohy ve slovenském národním životě v československých vztazích. Podle jejího mínění byl Štúr dosud přeceňován. Byl idealista věřící ve spásnou úlohu Slováků, který však svým činem, motivovaným více vlastní slavomanií, než starostí o národ, Slováky uprostřed nepřátel isoloval.²⁷

U Turcerové se projevili základní rysy, charakteristický téměř pro všechny práce buržoasních historiků a literárních historiků, zabývajících se otázkami slovenského národního hnutí a československými vztahy v období obrození. Z nepochopení historické zákonitosti vzniku spisovné slovenštiny, spolu s nehistorickým pojetím kategorie národa a s přeceňováním úlohy osobností v dějinách vyplývalo nesprávné a negativní hodnocení úlohy štúrovců ve slovenském národním životě a ve vývoji česko-slovenských vztahů. A stala-li se zároveň východiskem většiny těchto historiků předem daná koncepce „československého národa“, nemohlo hodnocení úlohy štúrovců v česko-slovenských vztazích vyznít jinak než jako násilné porušení dávného svazku a jednoty, motivované především vnějšími vlivy a subjektivními názory jednotlivých osobností.

²³ Tamtéž, 115n.

²⁴ Prúdy 1913, 345—350.

²⁵ Tourtzer H., *Louis Štúr*, 159. —160.

²⁶ Tamtéž, 141n.

²⁷ Tamtéž, 231—239.

S thesemi práce a článku H. Turcerové připisujícímí vinu na „rozkoľ“ též ruským slavistám, polemisoval r. 1914 A. V. Francev ve studii *Štúrovo ‚schisma‘ a jeho ohlasy*.²⁸ I když zdánlivě vyvracel především Havlíčkovy narážky na podíl ruských slavistů (Preise, Sreznevského a Bodjanského) při „roztržce“ mezi Slováký a Čechý v době přijetí spisovné slovenštiny, je patrné, proti komu polemisoval. Francevova pozitivistická studie přinesla cenný a tehdy nový materiál ke studiu Havlíčkova vztahu ke štúrovcům, jejich stykům s ruskými slavisty a dále i ke studiu ohlasu kodifikace spisovné slovenštiny v českém a zčásti též cizím tisku.

Spolu s tím, jak buržoasní historiografie před první světovou válkou přehodnocovala úlohu štúrovců ve slovenském národním životě a v česko-slovenských vztazích,²⁹ souviselo též hledání nových motivů kodifikace spisovné slovenštiny. Dříve vyzdvihované motivy jazykové, literární a kulturní (na př. u Vlčka) jsou považovány za druhořadé a vyzdvihovány především motivy *politické*. Projevilo se to již r. 1911 v článku Milana Hodži *K vývoju slovenskej politiky*.³⁰

Podrobněji se těmito otázkami Hodža zabýval až ve své obsáhlé práci *Česko-slovenský rozkol*, napsané již za války, vydané teprve r. 1920.³¹ Shrnuł v ní poměrně značné množství cenného pramenného materiálu nejen z archivů slovenských a českých, ale i vídeňských, do té doby nedostupných. Přestože tento materiál použil často jen jednostranně a nekriticky, přinesla Hodžova práce mnoho nových údajů a místy i zajímavých postřehů o slovenském národně politickém hnutí a česko-slovenských vztazích v době obrození. Správně zde Hodža zhodnotil úlohu slovenského zemanstva v národním hnutí, přinesl novější údaje o Hamuljakově bernolákovské skupině v Pešti a jejich vztazích ke slovenským evangelíkům i českým vlastencům, poukázal poprvé na Kampelíkovu úlohu v česko-slovenských vztazích v tomto období, vyzdvihl Francisciho význam mezi štúrovcí, ukázal na poměr bernolákovců k jejich snahám, přinesl nový materiál o Štúrově žádosti na Slovenské noviny a pod. Vedle mnohých správných postřehů jsou v Hodžově práci díky jednostrannému využití pramenného materiálu problémy nedořešené (na příklad úloha austroslavismu v česko-slovenských vztazích) a někdy i vyspekulované. Hodža nepochopil zákonitost vzniku spisovné slovenštiny, ani historickou podmíněnost národně-politické orientace štúrovců před r. 1848. To se plně projevilo jak v celkové koncepci práce, tak v jednotlivých závěrech.

Mnohé nastínil Hodža již v předmluvě, která je vlastně určitým shrnutím jeho poznatků. Ukázal zde, že svoji pozornost zaměřil především na politické

²⁸ Časopis pro moderní filologii 1914, 97—105, 201—212. Roku 1915 vyšla Francevova studie jako samostatný výtisk v ruském překladu *Česko-slovenskij raskol' i ego otgoloski v literature sorokovych godov. Pamjati Ljudovita Štura (1815—1915)*. Varšava 1915.

²⁹ Srv. na př. práci J. Č a j a k a, *Dejepis Slovákov*, Pittsburg 1914, který označil spisovnou slovenštinu za oslabení slovenského národního organismu a hovořil o tom, že bez Čechů hrozí Slovákům záhuba. (str. 93).

³⁰ Slovenská čítanka, Praha 1911, 230n.

³¹ H o d ž a M., *Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny*, Turč. Sv. Martin 1920.

pozadí činnosti štúrovské generace a vzniku spisovné slovenštiny. Podle Hodži událo se ve 40. letech „podstatne viac, než vznik knižnej slovenčiny, udal sa rozpadok jednotného kultúrneho telesa na dvoje, rozkol na dve národné individuality“.³² Hodža tedy viděl následky přijetí spisovné slovenštiny hlouběji než jeho předchůdci. Jazykový motiv téměř zcela opomíjí. Slovenština a národně-politické snahy štúrovců nebyly podle jeho mínění „logicky nutný výsledek národopisných alebo jazykových skutočností“, ale „sprievodný úkaz chvíľkového politického položenia a vec politickej účelnosti“.³³ Hodža viděl dva hlavní motivy, které rozhodovaly o činnosti štúrovců: snahu získat slovenské zemanstvo, ze kterého chtěl Štúr „stvorit . . . spoločenskú kostru slovensko-národnej individuality“³⁴ a Štúrův ohled na Maďary. Spisovná slovenština v tomto smyslu neznamenala prý nic jiného než přihlášení k uherské státní myšlence.³⁵ Hodža se pak snažil ukázat vzájemnou souvislost těchto dvou motivů: „Politický zmysel novoslovenčiny javil sa už v osnovaní slovensko-národnej politiky na zemiesťovaní. Ono malo uhorsko-stavovskú tradíciu, uhorskú politickú kultúru a čerpalo všetky výsady z uhorskej ústavy, z uhorského vlastníctva.“³⁶ Takto pojata nemohla být slovenština pro Hodžu nakonec ničím jiným, než „politicum hungaricum“.

Hodža se zamýšlel i nad těmi pohnutkami pro slovenštinu, které vyzdvihl sám Štúr v práci *Nárečja slovenskuo*. V podstatě je však odmítl. Nevěřil, že by slovenština byla nutná pro spojení slovenských evangelíků a katolíků,³⁷ nevěřil ani národně-buditelským snahám Štúrůvým. Mezi Štúra a Hurbana na jedné straně a M. M. Hodžu na straně druhé klade dělicí čáru. U prvních vyzdvihuje jednostranně sklon k aristokracii, poklonování rakouské reakci a celkový konzervatismus, u Hodži naopak demokratismus.³⁸ Tyto závěry ovšem neobstojí. Pro Hodžu je Štúr dále dovršitelem „duchovního rozkolu“ mezi Čechy a Slováky, rozkolu, který se prvý připravoval již od doby protireformace, kdy se Slováci začali přiklánět k cizí feudálně-konzervativní mentalitě maďarské, zatím co se český duchovní život vyvíjel k principům demokratickým.³⁹ Počátek této „duchovní rozluky“ a tím i „československého rozkolu“ vidí Hodža u Bernoláka. Jeho vystoupením „ocitol sa slovenský konzervatívny separatizmus pod strechou maďarského sociálneho spiatočníctva“.⁴⁰

Taková je celková koncepce a hlavní závěry Hodžovy práce. Ty pak dále rozpracovávali stoupenci koncepce „čechoslovakismu“ v české buržoasní historiografii. Podobně jako oni, vycházel Hodža z nehistorického pojetí národa jako věčné kategorie a přeceňoval úlohu jednotlivců v historickém vývoji.

³² Tamtéž, 9.

³³ Tamtéž, 8.

³⁴ Tamtéž, 226.

³⁵ Tamtéž, 288.

³⁶ Tamtéž, 289.

³⁷ „... Azda sa nemýlime, jestli nebudeme pokladaf katolícko-odstredivý moment za takú naliehavú a neodbytnú príčinu našej rozluky, ako sa to dosiaľ dialo.“ Tamtéž, 231, podobně srv. str. 154—157.

³⁸ Tamtéž, 304n.

³⁹ Tamtéž, 72n.

⁴⁰ Tamtéž, 75.

Proto ve vystoupení štúrovců viděl jen násilný, historicky neodůvodněný a neodůvodnitelný čin.⁴¹ Ty motivy, které označil pro snahy štúrovské generace za rozhodující, byly motivy podružnými. Ne zemanstvo, ale slovenské mešťanstvo a rolnictvo byly hlavní společenské síly, o které se štúrovci opírali v boji proti národnostnímu útlaku.

S hlavními myšlenkami Hodžovy práce polemisoval v zápětí slovenský buržoasní historik Jozef Škultéty v práci *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života*.⁴² Hodžovu knihu označil přímo jako „trhanie, unižovanie a okydávanie Štúra blatom“.⁴³ V polemice Škultéty využil své velké znalosti pramenů k tomu, aby napadal právě jednostranné a nepodložené závěry Hodžovy práce. Proti Hodžově thesi o spisovné slovenštině jako ústupku uherské státnosti a Maďarům správně ukázal, že její přijetí bylo naopak nezbytným krokem v boji za slovenskou národní existenci. V této souvislosti uvedl Škultéty řadu nových údajů o charakteru maďarisační politiky v evangelické církvi, o Kollárově a Štúrově zápase s maďarisací a pod. Proti Hodžou zdůrazňované staleté československé jazykové a kulturní jednotě vyzdvihol naopak „tisícročnú priehradu medzi Slovákami a Čechmi“.⁴⁴ Kapitola věnovaná těmto otázkám však nakonec vyznívá v negaci a bagatelisování všeho, co po staletí vytvářelo bratrský svazek našich národů. Podle Škultétyho se skutečný duchovní svazek mezi Čechy a Slováky začal vytvářet teprve od doby štúrovců. Před nimi oba národy mnoho nevázalo: evangeličky tvořící pouhou 1/5 slovenského obyvatelstva spojovala s Čechy jen Kralická bible, slovenské katolíčky nic.⁴⁵ I když Škultétyho závěry otázky československých vztahů v minulosti krajně zjednodušují, přesto na druhé straně celkem správně ukázal, že štúrovci nikdy nedospěli k „rozkolu“ s Čechy, ale snažili se vzájemnou spolupráci rozvinout na novém základě. Škultéty dále odmítl i závěry Hodžovy práce o poplatnosti štúrovců zemanstvu.

Škultétyho polemika s Hodžou⁴⁶ nebyla pouhou výměnou názorů mezi dvěma historiky. Odrazily se v ní patrně též rozpory mezi dvěma směry uvnitř politického tábora slovenské buržoasie, které se vytvářely po vzniku ČSR: mezi t. zv. centralisty a autonomisty. Nejen každá společenská třída, ale i politické skupiny uvnitř těchto tříd si vytvářejí určitý vztah jak ke své současnosti, tak i k národní minulosti a odlišují se často diametrálně v hodnocení jednotlivých etap historického vývoje. I když se Hodža v přemluvě k *Československému rozkolu* od rozporů mezi slovenskými centralisty a autonomisty distancoval, přece jen jeho dílo i odpověď Škultétyho byly jejich určitým odrazem. V pracích dalších buržoasních historiků obračejících se k otázkám obrozených vztahů

⁴¹ „Jazykový obrat roku 1844 nebol tedy živelným výbuchom stlmených túžob slovenskej inteligencie. Bol on výsledkom akcie Štúrovho krúžku, pripravenej s rozmyslom a cieľavedome, dľa všetkých pravidiel organizovaných literárnych ťažení, vykonanej bez súhlasu i len bez vedomia značnej časti súčasného Slovenska...“, tamtéž, 157.

⁴² *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790—1914. Odpoveď na knihu dr. Milana Hodžu, nazývanú „Československý rozkol“*. Napísal Jozef Škultéty. Turč. Sv. Martin 1920.

⁴³ Tamtéž, 70.

⁴⁴ Škultéty tak přímo nadepsal jednu kapitolu své práce. Srv. str. 69n.

⁴⁵ Tamtéž, 116.

⁴⁶ Hodža odpověděl Škultétymu v článku *Niekoľko poznámok na Jozefa Škultétyho kritiku o Československom rozkole*. Slovenský denník 1920, č. 188—190.

Čechů a Slováků se tyto souvislosti mezi hodnocením minulosti a současnými politickými směry a idejemi projeví ještě patrněji.

*

Když v říjnu 1918 vznikla Československá republika spojující oba naše národy v jeden státní celek, vystoupila česká buržoasie na obranu svého panství nejen proti revolučnímu dělnickému hnutí, ale snažila se jej od počátku rozšířit a upevnit též na Slovensku. Tyto mocenské zájmy našly záhy ideologické „zdůvodnění“ v koncepci „čechoslovakismu“. Jejím hlavním obsahem je zdůrazňování národní jednoty Čechů a Slováků („čechoslovenský národ“), spojených nejen v přítomnosti ve společném státě, ale též od dávné minulosti pouty především jazykovými a kulturními. Vedoucí úloha v tomto svazku připadla Čechům žijícím na vyšším stupni kulturního vývoje a zprostředkovávajícím tak Slovákům styk s „vyšší“ evropskou kulturou. „Čechoslovakismus“ vyzdvihající na jedné straně národní jednotu Čechů a Slováků hlásá zároveň na straně druhé — byť ne vždy otevřeně — vedoucí úlohu „české složky“ v tomto „národním“ svazku. Tím se stává ideologií buržoasně nacionalistickou, hlásající převahu jednoho národa nad národem druhým.

Při rozpracování této ideologie, která mimo jiné zdůrazňovala též historičnost „čechoslovenského národa“, sehrála významnou úlohu česká buržoasní historiografie. Řada historiků a literárních historiků hlásala a svými historickými doklady zdůvodňovala „národní“ jednotu Čechů a Slováků. Nejvýznamnějším obhájcem „čechoslovakismu“ byl literární historik Albert Pražák. Bibliografie jeho prací je úctyhodná. Významné místo v ní zaujímají ty práce, které věnoval problematice česko-slovenských vztahů v minulosti. Pražákovy historické dílo věnované českému a slovenskému literárnímu vývoji i vzájemným vztahům našich národů je důležité a v mnohém též velmi cenné. Je třeba však podat i jeho kritické zhodnocení. Věnuji pozornost pouze těm Pražákovým pracím, ve kterých se zabýval buď zcela, či z převážné části problematikou obrozených vztahů česko-slovenských.

Mezi jeho hlavní práce věnované speciálně těmto otázkám náleží na prvním místě *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrova*,⁴⁷ dále dvě menší práce zčásti značně teoretické zahrnující i jiná období česko-slovenských vztahů a sice *Československý národ*,⁴⁸ *Slovenská svojskost*⁴⁹ a konečně synthesisa všech jeho prací o československé otázce, kniha *Češi a Slováci*.⁵⁰ Tyto práce vyšly během 20. let našeho století a sloužily též tehdejšímu aktuálnímu politickým potřebám. Zvláště v *Československém národě* a ve *Slovenské svojskosti* vystoupil Pražák proti autonomistickému hnutí zfašisované části slovenské buržoasie, stejně jako v práci *Slovenská otázka v době J. M. Hurbana*⁵¹ proti maďarské

⁴⁷ Pražák A., *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrova*, Praha 1922.

⁴⁸ Bratislava 1925.

⁴⁹ Tamtéž 1925. Touto studií vydal Pražák již v Atheneu 1922, sv. 2.

⁵⁰ Praha 1929.

⁵¹ Bratislava 1923.

iredentě, zneužívající pro podporu svých politických plánů též historické vědy.⁵² Tyto Pražákovy práce však nesloužily k odhalování nebezpečí hrozícího slovenskému národu se strany klerofašistického a iredentistického hnutí. Útočice na ně s posic „čechoslovakismu“ a obhajující tuto koncepci historickými argumenty, sloužily objektivně především zájmům a potřebám české buržoasie. Kromě těchto základních prací vydal Pražák řadu drobnějších článků a studií o česko-slovenské otázce, jejichž koncepce je však shodná s pracemi základními.

Východiskem prací A. Pražáka, podobně jako ostatních buržoasních historiků je idealistické pojetí dějinného vývoje popírající objektivní existenci společenských zákonů, připisující rozhodující význam vnějším vlivům a zároveň přeceňující úlohu osobností. Pražák neviděl zákonitost vzniku spisovné slovenštiny. Cílem jeho *Dějiny spisovné slovenštiny* bylo dokázat, že činnost štúrovců nevycházela z potřeb slovenského národního života, ale ovlivňoval ji rozhodující měrou vzestup maďarismu. Dokazoval, že „maďarismus od konce XVIII. století byl na zřejmém vzestupu a brzy on určoval každý pohyb Slováků. Slováci mimoděčně a brzy i o své vůli osnovali svůj postup podle Maďarů, již ne samočinní, již ne sví páni, ale závislí na maďarské přízni a nepřízni . . . Aniž dobře věděli a aniž jasně tušili, i v této svrchované a životně důležité otázce odklonu od Čechů nerozhodovali již sami, ale spoluúčinkoval zřetel na Maďary a na konec Maďari sami . . .“⁵³ Tím se Pražák v podstatě ztotožnil s Hodžou. Nepochopení historické zákonitosti vzniku spisovné slovenštiny souviselo s celkovým Pražákovým pojetím obrození jako ideového a kulturního proudu.⁵⁴

Vycházejí s posic „čechoslovakismu“ neuznával existenci slovenského národa, jeho specifických osobitostí a rysů národní povahy. Pokud o nich vůbec hovořil, dokazoval, že vznikly až po „štúrovském rozkolu“ a jsou proto jen „prozatímní a dočasné“.⁵⁵ S tím souviselo i to, že popíral existenci samostatné slovenské národní kultury.⁵⁶ Vycházejí z podobných premis, musel pak všechny snahy představitelů slovenského národního života z konce 18. a první poloviny 19. století směřující k rozvoji slovenského národního jazyka, literatury a kultury vůbec hodnotit jako nepřirozené a rozkolnické.

Ukáží nyní, jak Pražák vykládá příčiny t. zv. „jazykové odluky“ od prvních pokusů Bajzových, až k dovršení štúrovskou generací. Dokazuje především, že „českoslovenství“ je dávnou historickou ideou nejen Čechů, ale též Slováků.⁵⁷

⁵² Srv. zvláště práci J. Podhradského *Jozef Miloslav Hurban a jeho borba proti Čechom a Čechoslovákom* v časopise *Slovenskije pohľadi* r. 1846, vydanou v Budapešti r. 1822. Polemice proti maďarské iredentě věnoval Pražák též práci *Maďarská propagácia proti Československu* (1929).

⁵³ P r a ž á k A., *Dějiny spisovné slovenštiny*, 101—102.

⁵⁴ Srov. P r a ž á k A., *České obrození*, Praha 1948, 119.

⁵⁵ Srov. P r a ž á k A., *Slovenská svojskost*, 5.

⁵⁶ „ . . . Musí se dále tázati (věda — pozn. J. N.) zda v slovenské osvětě vyskytly se snad nové směrodatné prvky jež by měly, nebo mohly mít nárok na právo samostatné národní kultury a jež by byly schopny učiniti se Slováků opravdu nový a jný národ. Posavadní bádání literárně dějepisné, takového příkladu neshledalo . . .“ Tamtéž, 9.

⁵⁷ „ . . . Slováci se podle těchto bohatých a směrodatných svědectví cítili s Čechy za jeden národ, za jedno jazykové i osvětové skupenství (podtrhl A. P.) — teprve Bernolák a Štúr mátlí a kalíli tento pocit — jimi nadcházel obrat a pozvolný rozkol . . .“ *Dějiny spisovné slovenštiny*, 64.

Tomuto účelu sloužily i jeho rozsáhlé historicko-filologické rozbory pojmu Slovák, Slovensko, Československo, slovanský, slovenský, česky, československý a řady vhodně vybíraných dokladů z minulosti hovořících o československé jednotě a „československém národu“.⁵⁸ Bylo by jistě nesprávné popírat tato fakta a nevidět, že mezi Čechy a Slováky existovaly vždy pocity bratrských svazků. Stejně nesprávným zastíráním historické skutečnosti by bylo, kdybychom opomíjeli doklady ukazující, že představitelé slovenského života v minulosti si rovněž uvědomovali i specifické zvláštnosti odlišující Slováky od Čechů a ostatních slovanských národů. Tyto doklady však u Pražáka nenalezeme.

Pražák ve svých pracích odmítl jakékoliv jazykové, literární, kulturní a národní důvody vůbec, kterými by se dala ospravedlnit snaha bernolákovců a štúrovců o rozvoj vlastního slovenského jazyka a literatury. Hlavní příčinu těchto snah viděl podobně jako Hodža — a domnívám se, že na jeho závěrech byl značně závislý — ve sféře politického života, především ve vnějších maďarských vlivech, v hungarismu Bajzy, Bernoláka, Štúra a j. Bajza je na př. pro Pražáka „tvůrce slovenské politické linie slovensko-uherské . . . Bajzův program byl katolický a uherský, uherský víc než katolický“.⁵⁹ Na jiném místě přímo ukazuje na vliv dobových proudů: „ . . . Maďaři odkláněli se od Rakousk k Uhrám, od Vídně k Pešti, usilovali o gravitaci všech vrstev k nové myšlence maďarské — směr, jenž přirozeně organicky zapůsobil i na Slováky a trhal beztak tenkou nit, spojující je s národně slabými a ohroženými Čechy, v Rakousku bydlícími“.⁶⁰ To pak mělo za následek, jak dále pokračuje, že v této době „obecného odklonu od společných zemí za uherskou hranici bylo i to cosi módního vše si opatřiti v uherské zemi — když již Slováci nemohou s Maďary od latiny k maďarštině, proč nepostaviti proti němčině slovenskou řeč domácí, prostě něco uherského, co nesouvisí s Austrií, třeba v ní byli Češi? . . .“⁶¹ Pražák tedy považuje za hlavní příčinu Bajzových a Bernolákových snah politické vlivy maďarské — hungarismus.

V *Dějínách spisovné slovenštiny* se podrobně zabýval pohnutkami snah štúrovců o vlastní slovenský spisovný jazyk. Poznáménává, že to byla „spleť různých pohnutek, z nichž *politická* je nejsilnější a do jisté míry i *rozhodující* (podtrhl A. P.): Štúr chtěl osamostatněním slovenštiny dokázat Maďarům, že se nespojuje politicky s Čechy k vlastizrádným cílům, že je tedy vlastenec domorodý, a že smí tedy pro svůj lid žádati v Uhrách politická práva. Chtěl i zemanům na Uhrách sociálně zainteresovaným slovenštinou umožniti cestu k národu a získati je tak na vůdčí politické místo. To byly pohnutky hlavní . . .“⁶² Ostatní pohnutky, mezi kterými opět převažují cizí vlivy, považoval Pražák za podružné. Podobně posuzuje Pražák snahy štúrovců i v pracích jiných.⁶³ S Hodžou se shoduje nejen v hlavních závěrech, ale i v tom, že po-

⁵⁸ Tamtéž, 103—115, též *Československý národ*, 14n.

⁵⁹ P r a ž á k A., *Dějiny spisovné slovenštiny*, 131—132.

⁶⁰ Tamtéž, 134.

⁶¹ Tamtéž, 135.

⁶² Tamtéž, 338.

⁶³ Srov. P r a ž á k A., *Češi a Slováci*, 99.

pírá národně-buditelské a osvětové snahy štúrovců. Zdůraznil, že „Štúr sáhl ku slovenčině z motivů jiných než lidových a jazykových, že tu hlavním motivem byla *politika* (podtrhl A. P.)”.⁶⁴ Tato hlediska rozhodovala pak u Pražáka při hodnocení snah štúrovské generace ve slovenském národním životě, při hodnocení jednotlivých projevů československých vztahů a spolupráce i při hodnocení polemik mezi představiteli českého národního hnutí a štúrovcí po kodifikaci spisovné slovenštiny.

Pražák věnoval značnou pozornost též historickému vývoji slovenštiny. Jako zastávce „čechoslovakismu” neuznával ji ani v minulosti, ani v přítomnosti za samostatný národní jazyk, ale považoval ji pouze za určitý dialekt češtiny, jehož povědomí prý existovalo již po stáletí.⁶⁵ Tím se Pražák liší i od ostatních stoupenců „čechoslovakismu” v buržoasní historiografii, kteří prostě přijímají spisovnou slovenštinu jako faktum. Pražák došel až tak daleko, že další existenci spisovné slovenštiny pokládal za problematickou. V práci *Češi a Slováci* psal: „Spisovná slovenština přes svou historii pětadesátiletou není tedy hodnota *definitivní*, ale problém všech generací, jež byly a jsou a jež přijdou. Její definitivní existence jest stále ještě *otázkou* (podtrhl A. P.), sto- penou do mlh budoucna.”⁶⁶

Ukázal jsem, že jednou z myšlenek ideologie „čechoslovakismu” je nadřazování Čechů nad Slováky, zvláště v kulturním životě a vývoji. U Pražáka se to v podstatě projevovalo v thesích o neschopnosti Slováků rozvíjet vlastní národní život bez české pomoci, bez které odkázání na vlastní slabé síly by jen živořili a stali se postupně kořistí svých maďarských nepřátel. V této souvislosti Pražák neustále akcentuje význam českých kulturních vlivů pro Slováky v minulosti a odsuzuje Bernoláka a zvláště pak Štúra pro jejich přerušení. Jakmile se však obrací ke vztahům mezi našimi národy ve společném státě, píše již otevřeněji: „... Slováci sami neobstojí, musí se přimknouti k Čechům. To neznačí zničení slovenštiny, ale nesmí také značiti ustavičné brojení proti češtině, jež přece není než vyspělejší forma slovenštiny a mnohostaletá slovenská řeč spisovná, ba do dnes slovenská „lingua sacra”. Slováci musí se naopak češtině učit ve vlastním zájmu, aby poznali základní zdroje vlastní kultury. Musí si osvojit znalost celé české literatury, české historie atd., aby touto věcnou znalostí se přiblížili vlastním národním základům... Studium veškeré celonárodní kultury odbaví Slováci nejlépe své *domnělé jinnosti* od Čechů, vzdají se neudržitelným pomyslů, zkonkrétní a najdou věcnou základnu pro svůj další vývoj. Musí prostě vyjít ze své dosavadní *karantény*, v níž se ukrývali před Maďary, musí vniknouti do české a evropské kultury, musí prožít směřodatné etapy evropského ducha, na něž neměli dosud času,

⁶⁴ *Dějiny spisovné slovenštiny*, 312.

⁶⁵ „... Podvědomí slovenského dialektu, trvající od Husa, trvalo tedy přes století do Bernoláka jako povědomí *jen* dialektu a *ne* řeči (podtrhl A. P.)” Tamtéž, 129. Na str. 115, této práce hovoří o slovenštině jako dialektu a nedílné součásti češtiny.

⁶⁶ Pražák A., *Češi a Slováci*, 130.

místa a příležitosti, aby i na Slovensku bylo možno duševně *pokročiti* (podtrhl A. P.) . . .”⁶⁷

Zabýval jsem se základními myšlenkami nejdůležitějších Pražákových prací o česko-slovenských vztazích v období obrození. Je nutno znovu připomenout, že shrnují skutečně velké množství cenných údajů. Nechybí proto ani správné postřehy. Jiná otázka je však, jakým způsobem Pražák pramenný materiál zpracoval a jak jej využíval pro zdůvodnění často předem daných thesí. Ukazuje se, že v Pražákových pracích nebyl vždy podroben kritické analýze a teprve na jejím základě tvořeny závěry, ale v řadě případů spíše naopak.

Považoval jsem za nezbytné zabývat se dílem Alberta Pražáka podrobněji proto, že se v něm koncepce „čechoslovakismu“ projevila z naší historické literatury nejotevřeněji a z velké části přímo motivovala smysl a cíl jeho bádání o česko-slovenských vztazích v minulosti. Z Pražákovy koncepce a hodnocení vycházeli i další buržoasní historikové a literární historikové. Kritickým posouzením především koncepce a ideového zaměření Pražákovy díla nemají být nijak popírány a znehodnocovány výsledky a cenný přínos jeho neúnavné badatelské práce na poli českých a slovenských literárních dějin i problematiky česko-slovenských vztahů v minulosti.

Z ostatních stoupců „čechoslovakismu“ se Václav Chaloupecký, známý též svými pracemi ze staršího období slovenských dějin, přihlásil v názorech na obrozené vztahy Čechů a Slováků v podstatě k Hodžovi.⁶⁸ Své názory vyjádřil stručně též v programové přednášce Československé dějiny z r. 1922. Upozornil zde, že jazykové rozlišnosti mezi Čechy a Slováky nejsou ještě bezpečným kritériem odlišnosti národní.⁶⁹ Podle jeho mínění, štúrovská „odluka“ byla omylem, Čechy a Slováky však podstatněji nerozdělila.⁷⁰

Otázkami vzájemných vztahů Čechů a Slováků se zabýval též přední český buržoasní historik a politik Kamil Krofta. Svoji koncepci česko-slovenských vztahů vyjádřil souhrně ve dvou přehledných pracích *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením*⁷¹ a *Vývin národního povedomia u Čechov a Slovákov*.⁷² Rovněž Krofta vycházel z „čechoslovakizmu“; ve svých pracích se sice nesnaží přímo dokázat existenci „československého národa“, ale to, že historický vývoj Čechů a Slováků k jeho vytvoření směřuje. Základ budoucího společného „národa“ nevidí v jazykové jednotě, ale především ve společném národním vědomí Čechů a Slováků, projevujícím se společnými národními zájmy, potřebami, tužbami a ideály.⁷³ Velký význam připisuje Krofta v této souvislosti společnému československému státu.

⁶⁷ Pražák A., *Slovenská svojskost*, 125—126.

⁶⁸ Srv. Chaloupeckého recenzi Hodžova *Československého rozkolu* v ČČH 1920, 217—241.

⁶⁹ „... Ale ani jisté odchylky jazykové, jak věřili naši buditelé z doby romantiky... nejsou bezpečným kritériem, bezpečnou známkou samostatnosti národní...“ ČČH 1922, 3—4.

⁷⁰ Tamtéž, 29. Zde akceptuje též Hodžův názor, že přijetí spisovné sloveštiny štúrovci byl ústupek hungarizmu.

⁷¹ Krofta K., *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením*, Praha 1932.

⁷² Krofta K., *Vývin národního povedomia u Čechov a Slovákov*, Praha 1935.

⁷³ Krofta K., *Čechové a Slováci*, 70.

Obě zmíněné Kroftovy práce jsou v podstatě souhrnnými přehledy vyvoje česko-slovenských vztahů od nejstarších období až do r. 1918. Otázkám obrozenských vztahů je věnováno jen tolik, kolik nezbytně třeba. Krofta sleduje především to, jak se v obrození utvářelo společné národní vědomí Čechů a Slováků. Ukazuje, že v této době, přes společný spisovný jazyk a společné tradice, které spojovaly zvláště české a slovenské evangelíky, nebylo mezi Čechy a Slováky takové jednoty, která by dokázala překonat vliv rozdílného politického prostředí západní části rakouské monarchie a Uher. V tom pak vidí Krofta i hlavní příčinu kroku L. Štúra ke spisovné slovenštině a vlastnímu slovenskému národně-politickému programu. V hodnocení snah štúrovců se však podstatně liší od ostatních stoupenců „čechoslovakismu“. Protože hlavní charakteristický rys národa vidí v případě Čechů a Slováků v jejich společném národním vědomí, nehodnotí slovenštinu jako „rozkol“ a „odluku“, ale připisuje jí v podstatě progresivní význam. Ukazuje, že „odpadnutí Slováků od spisovné češtiny vývoj k jednotnému národnímu vědomí československému spíše podporovalo, než mu překáželo. Neboť zavedení spisovné slovenštiny umožnilo Slovákům překonávat vlastním národním vědomím slovenským, pronikajícím do širokých vrstev národa bez rozdílu jejich náboženské příslušnosti, národní a státní vědomí uherské, vypěstované staletou příslušností k uherskému státu, jejich hluboce v nich zakořeněný hungarismus. Usnadňujíc vymanění Slováků ze zajetí tohoto hungarismu, uvolňovalo jim jejich slovenské vědomí, posilněné zavedením spisovné slovenštiny, cestu k vytvoření národního vědomí, nespoutaného státní příslušností, určovaného spíše jazykovou a etnickou příbuzností i všelikými ideovými svazky, a tato cesta mohla vést ke skutečnému sjednocení Slováků s Čechy...“⁷⁴ Podobně hodnotil Krofta úlohu spisovné slovenštiny i ve zmíněné práci o vývoji národního vědomí Čechů a Slováků.⁷⁵

Zatím co Pražák a Hodža hodnotili snahy štúrovců ve 40. letech 19. stol. jako ústupek hungarismu, jako krok vyvolaný ohledem na Maďary a jako „rozkol“, vidí Krofta naopak význam slovenských snah této doby v postupném oprošťování od tradic hungarismu, jako krok vedoucí k pozdějšímu sjednocení Čechů a Slováků na společném duchovním základě „československého národního vědomí“. Příhodné podmínky pro to nastaly, jak Krofta ukazuje, vznikem společného československého státu.

Rozbor základních prací českých buržoazních historiků a literárních historiků zabývajících se otázkami vztahů Čechů a Slováků v období národního obrození ukazuje, že ve své podstatě sloužily k obhajobě a historickému zdůvodnění „čechoslovakismu“. Obhajoba myšlenky „československého národa“ sloužila v období první republiky především mocenským zájmům české buržoasie a nijak nepřispívala ke spravedlivému vyřešení vztahů mezi našimi národy ve společném státě. Naopak, na druhé straně vyvolávala růst slovenského buržoazního nacionalismu, který se projevil v zápětí též v historiografii.

*

⁷⁴ Tamtéž, 58—59.

⁷⁵ Krofta K., *Vývin národního povedomia*, 70—71.

Nejen proti jednotlivým myšlenkám, ale proti celé koncepci prací A. Pražáka vystoupil slovenský buržoasní historik Jozef Škultéty, známý již svojí polemikou s Hodžou. V článku *Veľká mýľka*,⁷⁶ který byl replikou na první vydání Pražákovy *Slovenské svojskosti* odmítl především jeho závěry o „hungerismu“ Bernolákové a Štúrově. Vyzdvihl znovu skutečnost, že slovenský národní život se od konce 18. století vyvíjel v neustálém boji s maďarisačním tlakem. Spisovnou slovenštinu označil za nezbytný prostředek záchrany Slováků v tomto boji. Škultéty se v této souvislosti zabýval krátce též úlohou češtiny na Slovensku v 17. a 18. století, jejíž nesporný význam však hluboce podcenil.⁷⁷ Pražákova *Slovenská svojskost* je podle Škultétyho „z jednej strany zastieraním historickej pravdy, z druhej potupovaním slovenčiny a ľudí za ňu pracovavších“.⁷⁸

Druhá Škultétyho polemická práce *Nehaňte ľud muoj!*⁷⁹ byla především zaměřena proti těm myšlenkám „čechoslovakismu“ podceňujícím úlohu Slováků a preferující význam Čechů ve společném státě. Vlastním obsahem práce, zaměřené však aktuálně, je stručný nástin těžkého života slovenského národa v Uhrách a jeho existenčního zápasu s maďarizací. Pro vlastní studium problematiky obrozenských vztahů Čechů a Slováků významu nemá. Škultétyho práce nebyly v podstatě ničím jiným než kritikou „čechoslovakismu“ projevujícího se v české buržoasní historiografii při zkoumání otázek vzájemných vztahů Čechů a Slováků v minulosti a přítomnosti, kritikou s posic slovenského buržoasního nacionalismu.

Otázkám česko-slovenských vztahů věnoval jistou pozornost zvláště na počátku své vědecké dráhy též jeden z nejvýznamnějších představitelů slovenské buržoasní historiografie Daniel Rapant. Rozsáhlé Rapantovo dílo věnované převážně podrobnému osvětlení slovenského národního hnutí v první polovině 19. stol. je stále velmi cenné. Je založeno na pečlivém prozkoumání neobyčejného množství pramenného materiálu z domácích i zahraničních archivů, a proto přes idealistické východisko autora přineslo mnoho nových údajů o slovenském národním životě a spolu s tím i řadu nových postřehů a nezdědka i správných dílčích závěrů. Zhodnotit Rapantovo dílo v plné šíři, vyzdvihnout jeho vědecký přínos a zvážit kriticky nedostatky vyplývající především z jeho idealistické metody a koncepce dějinného vývoje i buržoasního nacionalismu zůstává ještě úkolem marxistické historiografie.

Speciální problematice česko-slovenských vztahů věnoval Rapant jen několik menších teoretických článků, kterými zasáhl do diskuse o „čechoslovenské otázce“ v Prúdech v první polovině 30. let. Z idealistických posic se zde pokusil o rozbor kategorie národa a určení jeho charakteristických znaků,⁸⁰

⁷⁶ Slovenské pohľady 1923, 53—60.

⁷⁷ „... Čeština u nás nebola výrazom národného povedomia; ona nepomáhala nám vymanif sa z jarma latiny, pro které na začiatku 17. stoloetia karhal nás Benedikty Nudožerský...“ Tamtéž, 55.

⁷⁸ Tamtéž, 58.

⁷⁹ Škultéty J., *Nehaňte ľud muoj! Črty zo slovenskej minulosti* Turč. Sv. Martin 1928.

⁸⁰ Rapant D., *Národ a čechoslovenská otázka*, Prúdy IX, 1925, 454n.

i o objasnění vztahu mezi národem a jeho dějinami.⁸¹ Tyto články jsou zaměřeny především proti koncepci „československého národa“, kritizované však v podstatě z pozic slovenského buržoasního nacionalismu. V jiné souvislosti odmítl Rapant též koncepci jednotných československých dějin.⁸² Sám se přivrhoval k obsáhlejší práci o „československé otázce“,⁸³ kterou však neuskutečnil. Jinak tyto Rapantovy články byly jen teoretického charakteru a vztahovaly se především k tehdejším aktuálním politickým otázkám.

Ve svých obsáhlých vědeckých pracích věnovaných slovenskému národnímu hnutí v první polovině 19. stol. se Rapant otázkami tehdejších česko-slovenských vztahů zabýval jen velmi okrajově. Domnívám se, že Rapantova snaha — byť do jisté míry správná — ukázat především na vlastní zdroje a hnací síly slovenského národního života v minulém století, jej na druhé straně vedla k jednostrannému podcenění úzké česko-slovenské spolupráce, která byla bezesporu jedním z charakteristických rysů obrozenského období našich národů. Projevilo se to již v jeho nástinu vývoje slovenského hnutí před r. 1848, podaném v úvodních kapitolách prvního svazku *Slovenského povstania*,⁸⁴ a dále pak v opominutí některých závažných skutečností o české účasti na slovenském petičním hnutí poč. 40. let minulého století v díle *Slovenský prestolný prospopis*.⁸⁵ Zdaleka Rapant v této práci nevyužil ani jím publikovaných cenných dokumentů ve druhém svazku zmíněné práce, které ukazují přesvědčivě vzrůstající zájem představitelů českého národního hnutí o národnostní konflikty v Uhrách na počátku 40. let a zároveň v mnohém odhalují i národně-politické pozadí tohoto zájmu. Nelze však na druhé straně popřít, že Rapant v mnohasvazkovém a ještě dnes neukončeném díle o revolučním roce 1848—49 na Slovensku uvedl mnohé cenné údaje o vztazích mezi představiteli českého a slovenského národního hnutí v této době.

Česko-slovenským vztahům v období národního obrození věnoval obsáhlejší práci *Slovenská otázka na prelome storočí* Jozef Cieker.⁸⁶ Základ českého a slovenského národního obrození vidí Cieker v díle Kollárově, Šafaříkové a Palackého, z nichž, jak dále ukázal, „vyrástla celá generácia tvorivých duchov českých a slovenských a z nich vyrástol i náš *Štúr, Hurban a Hodža*“ (podtrhl J. C.).⁸⁷ V úvodní kapitole konstatuje, že obrození zastihlo Čechy a Slováky politicky oddělené. Zde hledá i příčiny řešení jejich jazykových a národně-politických otázek tak, aby „čo najlepšie mohol žiť národ a tvoríť i zabezpečovať prítomnosť“. Za takové situace, jak ukazuje, „dielo slovenčiny bolo len

⁸¹ Rapant D., *Národ a dejiny*, tamtéž VIII, 1924, 470n.

⁸² Rapant D., *Československé dejiny. Problémy a metódy. Od praveku k dnešku*. Sborník prací z dějin československých. K šedesátým narozeninám Josefa Pekáře vydal Historický klub, II., Praha 1930, 531—563.

⁸³ Tamtéž, 546, pozn. 25.

⁸⁴ Rapant D., *Slovenské povstanie roku 1848—49. Dejiny a dokumenty I/1*. Turč. Sv. Martin 1937.

⁸⁵ Rapant D., *Slovenský prestolný prospopis z roku 1942. I—II*, Lipt. Sv. Mikuláš 1942—1943.

⁸⁶ Bratislava 1935.

⁸⁷ Tamtéž, 6.

nutným psychologickým, politickým a národným dôsledkom".⁸⁸ Mezi Čechy a Slováky tak nepostavila hranici slovenština, ale „maďarská štátna myšlienka“. A tak jako se v Rakousku vytvořila „česká otázka“, vytvořila se v Uhrách „otázka slovenská“. Ta však mohla být podle Ciekeru vyřešena až tehdy, když r. 1918 padly „politické mreže na hraniciach“.⁸⁹ Cieker se zároveň rozhodně staví proti iredentistické maďarské propagandě.

V prvních kapitolách své práce se pokouší a paralelu mezi českým a slovenským národním obrozením, při čemž zdůrazňuje, že Slováci narazili hned na počátku na tvrdý maďarský šovinismus. Teprve obrození, jehož vznik vysvětluje vnějším podnětem, josefinskou germanisací, vzbudilo podle Ciekerova mínění „větší zájem v Česku o Slovensko a Slovákovi o Česko“, politická přehrada upevňována Němci a Maďary však donutila Slováky, aby řešili své národně-politické otázky především ve svůj prospěch.⁹⁰ Výsledkem toho byla bernoláčtina a přijetí spisovné slovenštiny štúrovci. Zajímavý je Ciekerův pohled a hodnocení M. Hamuljaka, kterému připisuje přední úlohu při sjednocování obou proudů slovenského národního hnutí. Hollého vyzdvihuje celkem jednostranně jako tvůrce novodobého slovenského nacionalismu. Správně zhodnotil v podstatě negativní úlohu „suché ratolesti“ slovenského národa — zemanstva. Spisovnou slovenštinu nehodnotí Cieker jako „rozkol“ s Čechy, vedle jejího významu pro slovenský národní život jí připisuje i důležitou úlohu v česko-slovenských vztazích, kde umožnila, aby „kultúrní vlny rozlievaly sa po celej oblasti českej i slovenskej a slovenský organizmus podobne reagoval na myšlienkové impulzy svetové — ako český“.⁹¹ Podle Ciekerova mínění nové předpoklady pro úzkou česko-slovenskou spolupráci vytvořil až pro slovenskou politiku tragický rok 1875, od kterého prý již vedla přímá linie k československému státu.⁹²

Idealistický přístup k hodnocení dějinného vývoje, ve kterém připisoval úlohu též „prstu Prozreteľnosti božej“⁹³ znemožnily Ciekerovi přes některé dobré postřehy správně zhodnotit složitou problematiku slovenského národního hnutí a česko-slovenských vztahů v první polovině 19. stol. Kladným rysem Ciekerovy práce je, že se snažil bez nacionalistických předsudků ukázat na jedné straně význam spolupráce Čechů a Slováků v obrozeném období, na druhé straně i důležitou úlohu štúrovské generace ve slovenském národním životě.

Z prací ostatních slovenských historiků a literárních historiků vztahujících se k některým dílčím otázkám česko-slovenských styků v obrození je nutno připomenout dvě studie F. Kleinschnitzové o Amerlingově přátelství s některými představiteli štúrovské generace⁹⁴ a její obsáhlou práci *Andrej Sládkovič*

⁸⁸ Tamtéž, 7.

⁸⁹ Tamtéž, 8—10.

⁹⁰ Tamtéž, 83.

⁹¹ Tamtéž, 143.

⁹² Tamtéž, 259.

⁹³ Tamtéž, 6.

⁹⁴ Kleinschnitzová F., *Karol Slavoj Amerling a Slovensko. Kapitola zo vzájom-*

a jeho doba⁹⁵ věnovanou sice spíše vlastní problematice slovenského národního života v první polovině minulého století, ale přesto přinášející i údaje o vztazích česko-slovenských. Podobného charakteru je ještě dnes cenná práce M. Pišúta *Počiatky básnickej školy Štúrovej*,⁹⁶ která kromě zhodnocení historické tvorby štúrovců přinesla řadu nových údajů zvláště o vztazích mezi českým a slovenským literárním životem v době předbřeznové.

*

Od poloviny 30 let v souvislosti s narůstajícím ľudáckým klérofašistickým hnutím se v části slovenské publicistiky projevovaly stále silněji nálady po revisi „československé otázky“. Různí političtí publicisté tohoto směru se obraceli častěji i k otázkám vzájemných vztahů našich národů v minulosti a jejich hlasy vyznívaly zpravidla jako negace kladných a pokrokových výsledků všeho, co Slováky po staletí spojovalo s Čechy na poli kulturního a národního politického života.⁹⁷ Plně se tato fašistická revise projevila v době t. zv. slovenského štátu.

Dokladem je práce Ferdinanda Ďurčanského *Pohľad na slovenskú politickú minulosť*,⁹⁸ kde ve čtvrté hlavě věnoval dosti podrobnou pozornost též česko-slovenským vztahům v obrození. Ďurčanský zdůrazňuje škodlivý vliv česko-slovenské spolupráce na slovenský národní život a zcela popírá kladnou úlohu češtiny pro slovenský národ v době předcházející: „... I keď čeština bola Slovákov rečou cudzou, možnosť jej používania ohlušovala pocit nutnosti siahnuť k vlastnej reči, ako to bolo v prípade používania latiny a maďarčiny.“⁹⁹ Vinou češtiny prý bylo, že Slováci v době všeobecného odklonu od latiny neměli „hotový nástroj rečový, ktorý by im bol vlastný, ktorý by bol prejavom ich duše“.¹⁰⁰ Vinou češtiny bylo podle Ďurčanského i to, že po kodifikaci spisovné slovenštiny došlo mezi Slováky místo spolupráce k jazykovým hádkám. Čeština oslabila prý rozvoj slovenského národního vědomí a byla nástrojem, který „prekážal prirodzenému vývoju, stál v ceste tomu, čo prísť muselo... zaviniť pre slovenský národný život stratu niekoľkých z toho mála jednotlivcov, o ktorých sa Maďarom nepodarilo Slovákov obrať“.¹⁰¹ Na jiném místě Ďurčanský tvrdil, že hlásání slovanské a československé jednoty vedlo Slováky k národní nečinnosti. Proto prý ani Kollár a Šafařík neznamenají „brínos, ktorí od nich slovenské kolektívum právom si mohlo nárokovať...“¹⁰² Ďurčanský tak dospěl k hrubé falsifikaci historické skutečnosti. Stejně vyhocený

nosti československej, Slovenské pohľady 1930, 31—47, Samoslav B. Hroboň a Karol Slavoš Amerling, tamtéž, 516—541, 597—616.

⁹⁵ Kleinschnitzová F., *Andrej Sládkovič a jeho doba (1820—1850)*, Praha 1928.

⁹⁶ Bratislava 1938.

⁹⁷ Srov. na př. Trňavského článku v časopise *Kultúra* z r. 1934, *K rečovej otázke vzťahov Slovákov s Čechmi, O tridsaťročnom panstve češtiny u nás*.

⁹⁸ Bratislava 1943.

⁹⁹ Tamtéž, 72.

¹⁰⁰ Tamtéž, 73.

¹⁰¹ Tamtéž, 74.

¹⁰² Tamtéž, 86.

nacionalismus se ozval i z práce Štefana Polakoviče *Začiatky slovenskej národnej filozofie*,¹⁰³ který jednostranným rozbořem pramenného materiálu dokazuje protičeské zaměření novodobého slovenského nacionalismu (Hollý).

*

Zájem o problematiku vzájemných vztahů Čechů a Slováků pronikl též do cizí historiografie. R. 1931 vydal v Haarlemu J. G. Locher obsáhlejší práci *Die nationale Differenzierung und Integrierung der Slovaken und Tschechen in ihrem geschichtlichen Verlauf bis 1848*,¹⁰⁴ která byla výsledkem jeho dvouletého studijního pobytu v Československu. Pozoruhodný je již úvod. Zde ukazuje, že ze států, které vznikly po světové válce, je po národnostní stránce Československo útvar nejzajímavější. Domnívá se, že jeho „ideová základna“ t. j. čechoslovakismus, neodpovídá skutečnosti. Již jméno státu ukazuje určitý národní dualismus, existují dvě formy spisovného jazyka, dvě hymny, silné slovenské národní vědomí a slovenská autonomní idea a hnutí. Československá „národní jednota“ je proto problematická, stejně jako — ne-li sama existence — tedy alespoň dosavadní forma československého státu. Češi jako „führende Gruppe“ napáchali ve vztahu ke Slovákům mnoho netaktních chyb. Kořeny slovenského autonomismu však nejsou jen v těchto chybách, ale i v dějinné minulosti.¹⁰⁵

Locherova práce je založena především na tehdejší literatuře a vydaných pramenech. V prvních třech kapitolách, které jsou věnovány česko-slovenským vztahům do konce 18. stol., dokazuje, že Češi a Slováci měli odlišné dějiny; dějiny Slovenska pak byly vždy součástí dějin uherských. Podle Czambela usuzuje, že slovenština jako jazyk odlišný od češtiny náležela více k jihoslovenské jazykové skupině než západoslovenské. Při tom však nepopírá, že jazyková a kmenová příbuznost Čechů a Slováků tvořila předpoklad a základ jejich „neúplně“ (nicht vollständige) kulturní pospolitosti.¹⁰⁶ Český kulturní vliv na Slovensku ustal podle Locherova mínění po Bílé Hoře. Zároveň zdůrazňuje, že staletá politická příslušnost Slováků k uherskému státu nezůstala bez vlivu na jejich kulturní vývoj.

Česko-slovenským vztahům v ohrožení věnoval Locher tři poslední a zároveň nejobsáhlejší kapitoly. Polemisuje zde proti Hodžovým a Pražákovým vývodům o Bernolákově „hungarismu“. Jeho oporou je zde, jako i v jiných případech hlavně Škultéty. Celkem správně vystihl, že slovanská myšlenka měla ve slovenském národním životě významnější úlohu než v českém a ovlivnila i vývoj slovenského národního vědomí.¹⁰⁷ Zajímavé jsou některé části kapitoly *Der romantische Panславismus*, kde upozornil podrobně na Šafaříkovy a Kollárovy pokusy o reformu spisovné češtiny ve 20. a 30. letech 19. stol. a ukázal

¹⁰³ Bratislava 1944.

¹⁰⁴ *Die nationale Differenzierung und Integrierung der Slovaken und Tschechen in ihrem geschichtlichen Verlauf bis 1848*. Von Dr. Th. J. G. Locher. Haarlem — H. M. Tjeenk Willing — Zoon N/V 1931.

¹⁰⁵ Tamtéž, 2n.

¹⁰⁶ Tamtéž, 39—44.

¹⁰⁷ Tamtéž, 107.

těž na jejich ohlas v české publicistice. Snažil se tak dokázat, že Kollár a Šafařík měli větší podíl na vzniku spisovné slovenštiny, než je jim připisováno. Při hledání příčin vzniku spisovné slovenštiny přijal Locher v podstatě politické pohnutky, ale shodně se Škultétym ukazuje proti Pražákovi a Hodžovi, že nebyla ústupkem hungarismu, ale naopak, nezbytným prostředkem obrany proti němu.¹⁰⁸ Odmítá též Hodžovy názory o Štúrově konservatismu a poplatnosti jeho národně-politických snah zemanstvu.

Locherova práce o česko-slovenských vztazích je pozoruhodná již jen jako práce holandského badatele. Zvláště v některých polemických částech proti Hodžovi a Pražákovi obsahuje řadu správných postřehů. Na druhé straně však snaha zdůraznit co největší odlišnosti českého a slovenského národního vývoje vedla Lochera mnohdy k závěrům jednostranným, opomíjejícím a podceňujícím spolupráci a styky našich národů. Locher byl ovšem zcela závislý na českém a slovenském buržoasní historiografii. Přes kritičnost k autorům jedněm (Chaloupeckému, Pražákovi, Hodžovi), málo kriticky přejímal názory autorů druhých (Škultétého).

Uvedený přehled a stručné zhodnocení základní starší literatury zabývající se problematikou vzájemných vztahů Čechů a Slováků v období obrození ukazuje, že kromě idealistického hodnocení dějinného vývoje buržoasními historiky a literárními historiky byly tyto práce mnohem více než v jiných případech poznamenány oboustranným nacionalismem i dobovými politickými proudy. Tento přístup a vliv znemožnily, aby tito historikové a literární historikové přes přínos po faktografické a materiálové stránce objasnili skutečně vědecky, co určovalo vztahy a vzájemnou spolupráci našich národů v jednotlivých etapách národního hnutí, historickou zákonitost jednotlivých jevů a jejich skutečné příčiny. Naopak, idealismus, nezřídka násobený vyhoceným nacionalismem zatlačujícím někde i vědeckou stránku do pozadí, vedl ke skreslování historické skutečnosti a jednostrannému hodnocení příčin historických událostí a jevů.

*

Za třináct let existence lidově-demokratické ČSR, přes významné pokroky české a slovenské marxistické historiografie, se bádání v otázkách česko-slovenských vztahů rozvíjí jen velmi pomalu. Některé dílčí poznatky byly získány i při sledování problematiky jiné. Pro vztahy Čechů a Slováků v národním hnutí doby předbřeznové přinesla nové cenné údaje i široce založená pozitivistická práce Václava Žáčka *Čechové a Poláci roku 1848*.¹⁰⁹ V prvním svazku na základě bohatého pramenného materiálu upozornil na brněnské schůzky českých a slovenských vlastenců s polskými revolučními emigranty počátkem 30. let, na vystoupení představitelů českého národního hnutí a polské mládeže ve Vídni proti Bodjanského vlivu na slovenské studenty v Bratislavě, na pokusy o získání Štúra ke spolupráci s Czatoryským ve 40. letech prostřednictvím Jana

¹⁰⁸ Tamtéž, 163—164.

¹⁰⁹ Žáček V., *Čechové a Poláci roku 1848. Studie k novodobým politickým stykům česko-polským. I—II*, Praha 1947—1948.

Šafaříka a Zacha a pod. Jde ovšem jen o díleč poznatky objevující se při sledování problematiky česko-polských styků. Speciálněji se česko-slovenskými vztahy zabýval Žáček v práci *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové*,¹¹⁰ ve které na základě cestopisných líčení v časopisech a denících doplněných korespondencí ukázal jednu z forem vzájemné spolupráce a styků mladé české inteligence se štúrovci před r. 1848.

Otázkami česko-slovenské spolupráce v národním hnutí v první polovině 19. století se na pozadí česko-maďarských styků přehledně zabýval v některých kapitolách své práce *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok* též maďarský marxistický historik Endre Kovács.¹¹¹ Kováčsova práce však v podstatě shrnuje a hodnotí dosud známé údaje a místy je značně závislá na historiografii buržoasní. Důležité je však to, že svojí koncepcí celkem správně ukazuje, že vztahy mezi Čechy a Slováky nelze jednostranně zkoumat bez sledování styků česko-maďarských a naopak.

Teprve v poslední době přistoupili čeští a slovenští historikové opět k usilovnějšímu studiu otázek vzájemných vztahů Čechů a Slováků v dějinách a v té souvislosti i česko-slovenské vzájemnosti a spolupráce v období obrození. Ukazují to některé studie ve sborníku SAV k 100. výročí úmrtí L. Štúra, které přinášejí nová fakta a hlediska především na vztahy štúrovské generace s představiteli českého národního hnutí v Čechách a na Moravě v první polovině a začátkem druhé poloviny minulého století.¹¹² Nové poznatky přinášejí i některé studie ve sborníku *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov*.¹¹³ Cenná je zde zvláště stať E. Paulinyho o významu češtiny pro slovenský kulturní vývoj a o její úloze při vzniku spisovné slovenštiny.¹¹⁴ J. Dolanský a J. Novotný se ve svých příspěvcích pokusili o nový pohled na problematiku obrozených vztahů Čechů a Slováků, při čemž se zabývají kořeny těchto vztahů a jejich některými konkrétními projevy nejen na poli kulturního, ale i národně-politického života.¹¹⁵

V novém bádání jde vesměs o práce přípravné objasňující díleč problémy česko-slovenských vztahů v období obrození a přehodnocující dosavadní výsledky a kritéria. Pro další bádání však mohou být dobrým východiskem k hlubšímu prozkoumání této významné problematiky historického vývoje našich národů.

¹¹⁰ Brno 1948.

¹¹¹ Kovács E., *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok*, Budapest 1952, srv. zvl. str. 201—278.

¹¹² Srv. Kočí J. — Novotný J., *Ludovít Štúr a česko-slovenské vztahy, Ludovít Štúr, Život a dílo 1815—1856*. Sborník materiálův z konference Historického ústavu SAV, Bratislava 1956, 325—357. Sojková Z., *Štúrův přínos v českém kulturním a politickém dění a jeho ohlas v Čechách*, tamtéž, 389—400. Polák K., *Havlíčkův Slovan o Štúrovi a štúrovcích*, tamtéž, 401—404. Jordán F., *Mladá česká obrozená generace na Moravě a štúrovci před březnem 1848*, tamtéž, 405—421. Fícek V., *Ludovít Štúr a Slezsko*, tamtéž, 423—430.

¹¹³ *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov*. Sborník materiálův z konference Historického ústavu SAV, Bratislava 1956.

¹¹⁴ *Čeština a jej význam pri rozvoji slovenského spisovného jazyka a našej národnej kultúry*, tamtéž, 99—124.

¹¹⁵ Tamtéž, 125—141, 154—173.